

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

МИНИСТЪР НА ВЪНШНИТЕ РАБОТИ

01-00-51 / 16.02.2022 г.

НАРОДНО СЪБРАНИЕ	
Вх. №	47-254-06-661
Дата	16.02.2022 г.

16.02
MfR

ЧРЕЗ Г-Н НИКОЛА МИНЧЕВ
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА НАРОДНОТО
СЪБРАНИЕ

ДО

ГОСПОДИН MARTIN ДИМИТРОВ
НАРОДЕН ПРЕДСТАВИТЕЛ

ГОСПОДИН ГЕОРГИ ГАНЕВ
НАРОДЕН ПРЕДСТАВИТЕЛ

НА ВАШ № 47-254-06-661

Относно: Връщане на заграбените от Червената армия архиви на Царство България

УВАЖАЕМИ Г-Н ДИМИТРОВ,
УВАЖАЕМИ Г-Н ГАНЕВ

Във връзка с Вашето запитване в писмо № 47-254-06-661/09.02.2022 г. относно връщането на заграбените от Червената армия документи на Царство България бих могла да ви информирам следното:

През годините компетентните български институции на най високо ниво (президент, премиер), както и на ниво министър и заместник-министър на външните работи полагат усилия и са предприели необходимите дипломатически постъпки за връщането на т.нар. трофейни архиви в страната ни. Особено активна и с постигането на конкретни резултати е кореспонденцията от Държавна агенция „Архиви“ (ДАА) и ресорните руски ведомства, в резултат на което са направени копия и върнати част от установените в руските архиви български документи.

Темата за документите на българските държавни институции, изнесени от България след 1944 г. е обект на действащото споразумение за сътрудничество между Главно управление на архивите (ГУА) (дн. Държавна агенция „Архиви“) при МС на Република България (РБ) и Федералната архивна агенция на Руската федерация (ФААРФ), което е

ул. Александър Жендов 2, София 1113
тел.: +359 (2) 948 29 99, факс: +359 (2) 948 31 01
e-mail: minister@mfa.bg, интернет страница: www.mfa.bg,
следете ни на: [twitter/mfabulgaria](https://twitter.com/mfabulgaria)

подписано на 16 август 2005 г. През 2008 г. се водят разговори на представител на ДАА с Владимир Козлов, ръководител на ФААРФ. След разговорите е изпратена информация от страна на ДАА до Министерския съвет и Президента за ангажиране на институциите и осигуряване на необходимите финансови средства. Вследствие от тези действия, при посещението на президента на РФ Владимир Путин в България през януари 2008 г., е обещано българските документи в руските архиви да бъдат върнати. През април с.г. е изпратен български екип от изследователи от Държавна агенция „Архиви“ и Института за история при Българската академия на науките (ИИ при БАН) в руските архиви. В резултат на проучването е установено наличието на документи в руските архиви както следва:

Руски държавен военен архив, фондове:

Министерски съвет на България (София) – протоколи (1939–1944 г.), които са върнати през 1958 г., но не са върнати строго поверителните специални протоколи от 1940 г.;

Документи за наследството на принц Филип Сакскобургготски (1917–1932 г.);

Министерство на войната (1939–1944 г.);

Дирекция на полицията, отдел „Държавна сигурност“ (1925–1944 г.);

Междусъюзническа военна контролна комисия в България (1918–1928 г.);

Германски научен институт (1939–1944 г.);

Германско посолство в България, София (1932–1944 г.).

Архив на външната политика на Руската федерация

През 1958 г. на МВНР са върнати 88 архивни единици (а.е.) – документи от личните фондове на Богдан Филев, Никола Михов, на царския двор, на ГЩ на БА и на ген. Константин Лукаш.

Руски държавен военноисторически архив

Колекция „България“.

Целият проблем в уточняването на видовете и количествата на заграбените от Червената армия български архиви се състои в обстоятелството, че те не са изнесени и предадени по списък, с приемо-предавателен протокол или какъвто и да било документ, поради което днес можем единствено да разчитаме на официалните справки, предоставени ни от руска страна. Като следваща стъпка през 2009 г. е подготвен пакет документи за отправяне на искане към правителството на РФ от правителството на РБ за връщане на оригиналните документи на българските институции, съхранявани в руските архиви. На заседание на МС на РБ от 29.01.2009 г. е взето решение за връчване на нота на руското правителство. В отговор от руска страна е получен отказ, за който ДАА е уведомена чрез грама от Посолството на РБ в Москва с приложена вербална нота от 02.09.2009 г. на МВНР на РФ. В нея се посочва, че на заседание от 03.07.2009 г. Междудомственият съвет по въпросите на културните ценности отклонява българската молба, тъй като „законодателството на Руската федерация не предвижда възможност за връщане на документи, променили своето местонахождение в резултат на Втората световна война“, каквито са изброените от българска страна

документи. След получения отказ са предприети действия от ДАА за заснемане на копия на документи за българската история. В периода май-юни 2011 г. е изпратен български екип с участници от Държавна агенция „Архиви“ и ИИ при БАН за издирване на документи от следните архиви: Архив на външната политика на Руската федерация, Руски държавен военноисторически архив, Руски държавен военен архив и Централен архив на Министерство на отбраната. Въз основа на направеното проучване са поръчани 22 432 броя копия на документи. В периода май-юни 2013 г. нов екип за издирване на документи, съставен от представители на ДАА, посещава Руския държавен военен архив и поръчва 69 212 броя копия на документи. Транспортирането на копията е ставало чрез българското посолство в Москва. През 2011 г. е подписано споразумение с Руския държавен военен архив, в което е уговорена цената от 30 рубли на ксерокопие и начинът на плащане. По тази цена са купувани правените до този момент ксерокопия. През юни 2017 г. по време на посещение в Москва на председателя на ДАА доц. д-р Михаил Груев са проведени две срещи с ръководители на архивни институции, на които е поставен въпросът за заграбените български документи. Руската страна отново се позовава на цитирания вече закон, който забранявал да се правят каквито и да е стъпки към връщане на трофейни културни ценности. По време на срещата е изяснено, че този въпрос може да бъде решен единствено на най-високо ниво и то само след като бъдат прекратени санкциите спрямо Русия. Последната доставка на копия е през 2017 г. Последващи заявки за изготвяне на копия не са правени, поради липсата на финансов ресурс. Домакините са приели цената и в бъдеще да остане 30 рубли на ксерокопие, въпреки че в тяхната тарифа тя е вече 40 рубли. Те настояват това да стане с подписването на анекс към вече изтеклото споразумение от 2011 г. След 2017 г. темата за т. нар. трофейни документи не е била повдигана от страна на ДАА.

Въз основа на направените проучвания и поръчани документи, досега в ДАА са получени копия, както следва:

От Централния архив на Министерство на отбраната – 781 файла, постъпили на 06.06.2011 г., включващи преписка на българския морски щаб за периода 1941–1943 г. Преписката е със секретен характер и се отнася за: отбраната на Дунавската и Черноморската граница през периода 1941–1943 г., сформиранието на българския Беломорски флот, поставянето на отбранителни минни заграждения по нашето Черноморско и Беломорско крайбрежие, борбата с минната опасност на р. Дунав, Черно и Бяло море, ескорта на германските превози по море между Босфора и румънското пристанище Кюстенджа, най-вече в български териториални води.

От Руския държавен военен архив – 19 409 броя копия на документи. Те са от фондовете на Министерство на Войната за периода 1939–1944 г.; Дирекция на полицията, отдел Държавна сигурност, за периода 1925–1944 г.; Германския научен институт (София) за периода 1939–1944 г.; Германското посолство в България 1933–1944 г.; Междусъюзническата военна контролна комисия в България (София) за периода 1918–1928 г.

От Руския държавен военноисторически архив – 5939 броя копия на документи, постъпили през февруари 2012 г. Копията са на документи от

Главно управление на генералния щаб 1902–1918 г. От същия архив през май–юни 2013 г. са поръчани 69 212 броя копия на документи на Междусъюзническата военна контролна комисия в София (1918–1928) за изпълнение на клаузите на Ньойския договор. От тази поръчка са изготвени и заплатени 10 117 копия, получени чрез българското посолство в Москва през 2017 г. Поради липса на достатъчен финансов ресурс не са заплатени и съответно получени повече копия на документи по тази поръчка.

Общо до този момент Държавна агенция „Архиви“ е придобила 36 246 копия на български документи, съхранявани в руските архиви. Достъпът до тях е свободен.

Експертната оценка на ДАА е, че на този етап българската държава няма инструмент, с който да накара Руската федерация да реши този въпрос. Становището на ДАА е, че по-нататъшното закупуване на нови копия от десетки хиляди страници, при изключително слаб интерес до този момент от страна на изследователи от българска страна, представлява излишно пилеене на средства. Според ДАА въпросът следва да бъде решен на най-високо двустранно равнище или в усилия за колективно решаване на проблема с много други страни, чиито архиви са били заграбени от Червената армия през Втората световна война. По сведения на руската страна в Руския държавен военен архив се съхраняват 56 линейни километра „трофейни архиви“, от които българските са само няколко десетки метра. В този смисъл, според ДАА, резолюцията на Европейския парламент от септември 2021 г., с която се призовава Русия да върне отнетите през 1944–1945 г. архиви на държавите от Централна и Източна Европа, представлява стъпка в правилната посока.

В активните действия от българска страна, ключов участник е Министерство на външните работи на Република България. След извършена справка на двустранната договорна база между Република България и Руската федерация бе установено, че обща разпоредба за сътрудничеството в областта на архивното дело на първо място се съдържа в член 12 от Договора за приятелски отношения и сътрудничество между Република България и Руската федерация, подписан в София на 4 август 1992 г. Аналогичен текст се съдържа и в член 19 от Спогодбата за сътрудничество в областта на културата, образованието и науката между правителството на Република България и правителството на Руската федерация, подписана в Москва на 19 април 1993 г. Предвид рамковия си характер, визираните разпоредби на Договора от 1992 г. и на Спогодбата от 1993 г. очертават само общите насоки на сътрудничество, което предполага конкретните форми за осъществяването му да бъдат обективирани в самостоятелни договорености за всеки отделен случай. В тази връзка следва да бъде взет под внимание действащият между страните Протокол между Министерството на външните работи на Република България и Министерството на външните работи на Руската федерация за сътрудничество в областта на архивите, подписан в Москва на 27.04.2000 г. Следва да се обърне внимание, че член 1 и член 2 от Протокола от 2000 г. обвързват реализацията на сътрудничеството между архивните

подразделения на страните със съответните национални законодателства. Същевременно следва да се отбележи, че съгласно международната практика субектите в междудържавните отношения са равнопоставени и решават въпросите от двустранен характер съгласно своята воля и приоритети, в съответствие с принципите и нормите на международното право, под формата на двустранен международен договор или едностранен акт с международноправно значение, но не и в зависимост от вътрешното законодателство на едната или другата държава. Това следва от разпоредбата на член 27 от Виенската конвенция за правото на договорите от 1969 г., съгласно която „страна по договор не може да се позовава на разпоредбите на своето вътрешно право като оправдание за неизпълняване на договора.“ За изчерпателност, по отношение на **многостранната уредба** следва да бъде отбелязана Конвенцията относно връщане на откраднатите или незаконно изнесени културни ценности, приета по инициатива на Международния институт за унифициране на частното право (UNIDROIT) в Рим, Италия, на 24 юни 1995 г., по която **Република България не е страна**. Конвенцията изрично посочва архивите като категория, попадаща в обхвата на нейната защита. Същата е подписана от Руската федерация на 29 юни 1996 г., но поради липса на последваща ратификация Конвенцията не е влязла в сила по отношение на нея. В тази връзка следва да се отбележи разпоредбата на член 18 от Виенската конвенция за правото на договорите от 1969 г., отнасяща се до състоянието на подписан, но все още не влязъл в сила договор. Съгласно визираната разпоредба, когато държавата е подписала договора или е разменила документите, съставляващи договора, при условие за ратификация, приемане или утвърждаване, тя е *задължена да се въздържа от действия, които биха лишили договора от неговия обект и неговата цел*, докато не изрази ясно своето намерение да не става страна по този договор. На двустранно равнище задължение за предприемането на мерки за предотвратяване на незаконен внос и износ и връщане на културно-исторически ценности се съдържа и в действащата между страните и цитирана по-горе Спогодба за сътрудничество в областта на културата, образованието и науката от 1993 г.

В допълнение следва да бъдат отбелязани поетите от руската страна ангажименти по отношение на връщането на архиви в рамките на Съвета на Европа, обективирани в Становище 193 (1996) на ПАСЕ относно искането на Русия за членство в Съвета на Европа и в Препоръка R (2000) 13 към страните членки относно европейската политика на достъп до архиви, приета от Комитета на министрите на 13 юли 2000 г. Макар че посочените документи нямат правно обвързващ характер, те са израз на намерение и политическа ангажираност за предприемане на съответни действия. Не на последно място в рамките на Европейския съюз, необходимостта „Русия да гарантира свободен и безпрепятствен достъп до т.нар. трофейни архиви, които са били прехвърлени в Москва през 1944 г. и 1945 г. от териториите, окупирани от Съветския съюз, както и до исторически архиви и артефакти, които Руската империя е взела от европейските държави и които се съхраняват понастоящем в Русия“ е отбелязана в Препоръка на Европейския парламент от 16 септември 2021 г.

УВАЖАЕМИ Г-Н ДИМИТРОВ,
УВАЖАЕМИ Г-Н ГАНЕВ

С отчитането на актуалното развитие на политическата ситуация в и около Украйна и в този контекст напрежението в отношенията САЩ/ЕС/ОССЕ/ - РФ, считаме за целесъобразно продължаването на усилията за придобиване на заграбените активи при първа подходяща възможност с настойчиво поставяне на темата в бъдещи преговори между Р България и Русия. МВнР има готовност при благоприятно развитие на външнополитическите процеси и стартирането на диалог на високо ниво с Москва проблемът да бъде поставен отново пред руската страна.

София, 15 февруари 2022 г.

ТЕОДОРА ГЕНЧОВСКА

